תעודה

תעודות חדשות למעמדו של הרב יחיא יצחק הלוי כמנהיג יהדות תימן

אהרן גימאני

א. מבוא

בין הרבנים שכיהנו ברבנות הראשית בתימן היה הרב יחיא יצחק הלוי (להלן: יחי"ה). בן למשפחת רבנים ועסקנים,[1] למד אצל גדולי הדור, והיה מתלמידי תלמידיו של הרב יחיא צאלח (מהרי"ץ), גדול פוסקי תימן. בידינו פסקים מימי בחרותו שחתומים עליהם הוא וזקני הדור.[2] הרב יחי"ה מונה בידי ראשי העדה לכהן כאב בית הדין כשנפטר הרב שלמה צאלח בשנת תרס"ב.[3]

הבצורת שפקדה את צנעא בשנים תרס"ג-תרס"ה והמצור של האימאם יחיא על צנעא הביאו למותם ברעב של רבים מאוכלוסי צנעא היהודים, לרבות אשתו הראשונה של הרב יחי"ה.[4] בשל הרעב יצא הרב מצנעא לאחת הקהילות[5] ושב אליה אחרי המצור בשנת תרס"ה. עם שובו כיהן כרב ראשי וחכם באשי, החכם באשי השביעי והאחרון.

הרב יחי"ה עמד בקשרי ידידות עם רבנים שונים שפקדו את צנעא, וכן עמד בקשרי מכתבים עם רבני קהילות שמחוץ לתימן, ביניהם החכם באשי של תורכיה, החכם באשי

1 הוא נולד בצנעא. בעניין שנת לידתו צוינו כמה תאריכים: שנת תרכ"ו – ראו צדוק, עמ' 129; שנת תרכ"ח – ראו י' חבשוש, שני המאורות, א, תל אביב תשמ"ז, עמ' 135; י' חבשוש, שני המאורות, ב, תל אביב תשמ"ט, עמ' 262.

2 על פועלו של הרב יחיא בפולמוס בעניין הספד ביום טוב שני של סוכות ראו י' טובי, "הפולמוס בעניין ההספדים בלווייתו של רבי יחיא בדיחי ביום טוב שני של סוכות תרמ"ח (1887)", מבועי אפיקים, בעריכת י' דחוח הלוי, תל אביב תשנ"ו, עמ' 255-281. ברשותי פסק משנת תרמ"ח (1888) בעניין גט מצעדה שחתימתו מצורפת אליו. בעניין שוכר שפשע בדירה (פסק משנת תרס"א, 1901), ראו ירושלים, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, מחלקת כתבי היד והארכיונים ARC. 4° 1487/A; בעניין פרשיות חוקת ובלק (תשובה משנת תר"ס, 1900), ראו א' אלנדאף, ענף חיים – שו"ת זכרוני איש, ירושלים תשמ"א, סימן לו, עמ' קסט-קע.

3 ראו: קרח, עמ' סב; מ' כהן, גדולי ישראל בתימן, בני ברק תשמ"ד, עמ' קכח-קל.

4 א' קאפח, "הרב רבי יחיא ב"ר משה יצחק הלוי", חכמי היהודים בתימן, בעריכת ש' גמליאל, ירושלים תשנ"ב, עמ' צג.

5 על האפשרות ששהה במַחֲוִית ראו א' אריה, אהל יוסף, באר יעקב תשל"ג, עמ' לו-לז; על דמאר ראו: קרח, עמ' סה; י' רצהבי, במעגלות תימן, תל אביב תשמ"ח, עמ' 303.

של מצרים,[6] ועוד. היו לו קשרים גם עם ההסתדרות הציונית, עם חברת "כל ישראל חברים" ועם אחרים.[7]

הרב יחי"ה כיהן כרב ראשי עד לפטירתו, בי"א בסיוון תרצ"ב (15.6.1932).

להלן נתרכז בעניינים שמחוץ לצנעא, שאליהם נדרש הרב יחי"ה, ונעמוד על אופי הנהגתו ותוקף סמכותו בקהילות ברחבי תימן. הדברים יוארו באור תעודות חדשות, שניתן ללמוד מהן על דמותו ועל פועלו, כגון בתחומי הנהגת הקהילה והיחסים בין איש לאשתו.[8]

ב. הרב הראשי לקהילות תימן ותחומי סמכותו ופעילותו

הרב יחי"ה השיב לשאלות רבות שהופנו אליו מכל רחבי תימן בענייני הקהילה ובענייני יחידים. להלן סיכום של פועלו בתחומים אלו, כפי שעולה מן התעודות המתפרסמות להלן.

תעודה א. תעודה זו, בחתימת הרב יחי"ה, מלמדת על סמכותו במינוי רבנים.[9] במסמך מיום ג' בתשרי תרפ"ז[10] (11.9.1926) מינה הרב יחי"ה את הרב עַוַאץ מְתַנֵּא לכהונת הרבנות במקום אביו שנפטר. הרב יחי"ה ציין שהוא מסמיך את הרב עוּאץ לאחר שזה למד אצלו למעלה מחודש ימים ולאחר שבחנו. עוד ציין שציווה את הרב המחוזי, הרב סַאלִם מְתַנֵּא מַדְמְתִּ, לסייע לרב עוּאץ בתפקידו.[11]

תעודה ב. בקהילה שמדרום לצנעא התערער מעמדו של רב הקהילה, הרב יוסף תנעמי, עקב מחלוקת על פסק דין שנתן, והיו שאף תבעו לפוסלו מלכהן בתפקידו. קהילות

6 מכתבים ששלח אל הרב משומר בן הרב שמואל נסים מעדן, ראו כ"י ירושלים, ARC. 4° 1487/A; מכתבים ששלח אל הרב חיים נחום החכם באשי של טורקיה, ראו י' רצהבי, "איגרות יהודי תימן לר' חיים נחום", סיני עב (תשל"ג), עמ' קמד-קס; ומכתבים ששלח אל החכם באשי של מצרים, ראו עדות בנו הרב שלום, בהערתו לשו"ת פעולת צדיק לר' יחיא צאלח, ירושלים תשל"ט, ג, סימן צח, עמ' נג.

7 ידועים מכתב לארתור רופין (מעשים ואישים, תשל"ו-תשמ"ג, בעריכת ש' גרידי, ירושלים תשמ"ג, עמ' 223-224), לשמואל יבנאלי (שם, עמ' 221-222; צדוק, עמ' 132-133; יבנאלי, עמ' 217), ומכתבים לכי"ח שגם הוא חתום עליהם (י' רצהבי, "קהילת צנעא בשנות תרנ"ט-תרע"ג", סיני סז (תש"ל), עמ' ריב-ריג). ראו עוד מכתבו בעניין עזרה ליהודי תימן, פורסם בעיתון "הארץ", כ"ו באב תרפ"ח, 12 באוגוסט 1928, עמ' 4.

8 תודתי נתונה לרב אבירן יצחק הלוי, שהעמיד לרשותי את אוסף התעודות שברשותו, על אבי סבו הרב יחי"ה, וכן על הערותיו למאמר.

9 שני המסמכים, תעודה א והתעודה הנזכרת בהערה 11, הם מקהילת צַאהֲרַה שמדרום תימן, קהילה שמנתה כארבעים משפחות.

10 בתשובותיו ציין הרב הראשי את התאריך לשטרות כמנהג יהודי תימן. במאמר צוין התאריך ליצירה.

11 במסמך אחר אל הרב עוּאץ מתנא, מכ"ט בכסלו תרצ"א (19.12.1930), הביע הרב יחי"ה צער על פטירתו של הרב סאלם מתנא, והודיע לרב עוּאץ על כוונתו למנותו רב המחוז במקום הרב שנפטר. ברשות הרב מאיר הררי, רמת גן.

סמוכות הביעו גם הן את דעתן על הפסק. במכתב בית דין צנעא מי״ז בכסלו תרע״ח (2.12.1917), שעליו חתום גם הרב יחי״ה, נאמר שכבר בעבר נדרשו חברי בית הדין לעניין הנזכר וקבעו שהרב תנעמי פעל כהלכה, וכי הם מחזקים את ידיו של הרב תנעמי להמשיך בתפקידו.[12]

תעודה ג. מתפללים בקהילת עַרַאם נחלקו בעניין מקום תפילתם. הרב יחי״ה והרב עמרם קרח, הרב הראשי האחרון של יהודי תימן, קבעו (י״ד באלול תרפ״ה, 3.9.1925) שכל אחד יתפלל במקום שיבחר.[13]

תעודה ד. בפסק הדין שנתן הרב הראשי בחודש ניסן תרפ״ו (1926) הוא התריע בעניין קצבים מקהילת מַנַאכֵ׳ה שקנו מידי הגויים בהמות חולות ומכרו את בשרן במחיר של בהמות בריאות. אף על פי שאין איסור לאכול בשר בהמה חולה אם הוא כשר על פי הדין, אין אנשים רוצים לאכול מבשר זה. יש כאן הונאה והרב נדרש לעניין זה שבדיני ממונות.[14]

תעודה ה. מלמד תינוקות אחד היה גם שוחט חינם אין כסף. לימים באו לשאול ממנו את סכין השחיטה שלו בעבור שוחט שבא למקום. הוא לא השאיל את סכינו הגדולה אלא סכין קטנה, שלא התאימה לשחיטת בהמה גסה. בבואם להחזיר את הסכין פגעו בו השואלים בדברים ואף היכו אותו. המקרה הגיע לידיעת הרב יחי״ה, אשר הוכיח את חברי הקהילה על התנהגותם והגן על התנהגות השוחט.[15]

תעודה ו. אישה ברחה לבית אביה משום שבעלה קיים יחסי אישות עמה בימי נידתה, ואף היה מכה אותה ובועלה בניגוד לרצונה. בפסק שכתב הרב הראשי בכ״ח בתשרי תרפ״ז (6.10.1926) הוא איים על בעלה בחרם.[16]

12 בשולי הפסק הוסיף רב הקהילה בַּדַּמַאר, הרב סָלַיְמַאן מָלַאחִי, את אישורו (ד׳ בטבת תרע״ח, 19.12.1917). סביר להניח שהערתו של הרב מלאחי נכתבה משום היותו רב המחוז, והעניין היה באחת הקהילות הסמוכות למקומו.

13 גם מתפללים בקהילת צַאף נחלקו בעניין מקום התפילה והרב יחי״ה קבע שאין לכפות על אדם היכן להתפלל – ראו טובי, עמ׳ 56, 65–67.

14 במשפחת הנשיא בַּנין, מהמשפחות המפורסמות העשירות בקהילת היהודים בעדן, נתגלעה מחלוקת בעניין הצוואה שהניח אחריו מנחם בנין, נשיא הקהילה בעדן. בצוואה דנו בלא הכרעה בבתי המשפט בעדן, בהודו ובלונדון. בית דין עדן פנה אל הרב יחי״ה והוא פסק את פסקו בתשרי תרפ״ז (1926), ודבריו התקבלו – ראו חבשוש, א, עמ׳ 55.

15 בשנת תרע״ו הושחתו בקהילת סָעָוואן השטיחים שבבית הכנסת של משפחת רצאבי. בכתב החרם ששלח הרב הראשי בטבת תרע״ו לחברי הקהילה התריע על המעשה הרע וגזר חרם על מי שידו במעשה. לכתב החרם צורפה גם חתימתו של הרב סעיד עוזירי, מחשובי הרבנים בצנעא – ראו י׳ רצהבי, ״החרם בתימן״, ידע עם כו (תשנ״ה), עמ׳ 32.

16 היו מקרים נוספים שבהם הכריע הרב יחי״ה בעניינים שבין איש לאשתו. אשה שהוכתה בידי בעלה ברחה ממנו לבית אביה. בשנת תרס״ז פסק בית הדין בראשות הרב יחי״ה לתת דמי מזונות

ג. סיכום

סמכותו של הרב יחי״ה ניכרה בכל קהילות תימן מצעדה בצפון ועד עדן בדרום. פועלו ניכר בקהילות גַּוף, דַּמְתְּ, דַּמַאר, יַרִים, כַּוְבַּאן, כַּ׳מַר, לְגַם, מַחְוִית, מַנַאכַּ״ה, נוּרַאן, סַעְוָאן, עַדֶּן, עַמְרַאן, עַרַאם, צַעְדָה, צַאהְרַה, צַאף, קַארַה, רַדַּאע, שְׁבַּאם, תְּגַּאף. הוא החל בתפקידו בתקופת משבר של הקהילה היהודית בצנעא שבה נהרסו מוסדות הקהילה, ופעל לשיקומה. מעשיו למען היהודים בתימן, כפי שעולה מתעודות וממסמכים רבים שהוא חתום עליהם, עדיין לא נסקרו דיים, ומנהיגותו רבת הפנים שנמשכה כשלושים שנה טרם סוכמה.

תעודות

תעודה א[17]
מינוי רבנים בקהילת אלצאהרה

בכתב המינוי נותן הרב הראשי תוקף לרב עואץ מקהילת אלצאהרה לנהל את חיי הקהילה תחת אביו שנפטר. הוא מבקש מהרב המחוזי, הרב סאלם מתנא, רבה של קהילת דמת, לסייע לרב עואץ. הרב הראשי מאיים על אלה שינסו להפריע לרב עואץ במילוי תפקידו. כארבע שנים לאחר תאריך כתב המינוי צירפו רבני עדן את חתימתם על השטר.

להיות שבא לפני התלמיד השנון, פלפלא חריפא, כה״ר [כבוד הרב] עואץ בכ״ר [בן כבוד רבי] מתנא ממתא (ממקום) אלצאהרה נ״ו [נרו יאיר ויזרח], וישב אתי יותר מחדש ימים לילה ויום. וניסיתיהו אף בחנתיהו, ונמצא בקי בדרכי התורה הן בהלכה הן במדרשים ובאגדות. הנה כי כן יבורך גבר ירא ה׳.[18]

ונודע, כי מר אביו כה״ר מתנא נע״ג [נוחו עדן גן], היה מריה דאתרא אלצאהרה, רב ומורה להם להודיע חוקי האלד״ים ואת תורותיו.[19] ובראותי כי הרב עואץ הנז׳[כר]

לאשה מנכסי בעלה המת – ראו ירושלים, מכון בן צבי, תיק 352, מס׳ 9. כן התערב הרב יחי״ה בסכסוך בין בני הזוג חיים קוּרִי ואשתו תְּרַנְגָּה מקהילת קַארַה – ראו טובי, עמ׳ 62 וכן מכון בן צבי, תיק 351, מס׳ 41. הרב יחי״ה חתם גם על פסק, מיום ל׳ בשבט תרע״ז (22.2.1917), בדבר אשה שנחשדה שזינתה עם בעלה האחרון בזמן שהיתה נשואה לבעלה הראשון; הפסק ברשות הרב אבירן יצחק הלוי, בני ברק. הרב יחי״ה אף הכריע בסכסוך בין בני זוג מקהילת כַּ׳מַר – ראו מכון בן צבי, תיק 252, מס׳ 11.

17 ברשות הרב מאיר הררי, רמת גן.

18 תהלים קכח, ד.

19 על דרך הכתוב בשמות יח, טז: ״והודעתי את חקי״ וכו׳.

ממלא מקום אביו המנוח, לכן ראוי והגון ונכון להעמידו במקום אביו, לכל אשר היה עושה אביו. הוא יעמוד לשרת בכל מילי (דברים).

ועל אנשי מקומו החיוב מוטל לכבדו כראוי לו. ואיש אשר יעיז פניו כנגדו, נדון ונעניש כחוקי תוה"ק [תורתנו הקדושה], וכחוק מלכנו האימאם יר"ה [ירום הודו]. וכבר ציויתי את כה"ר סאלם מתנא הלוי נ"ו לסייעו בכל המצטרך. ועל כן העמדתי אותו במקום אביו המנוח לכל דבר, וחפץ ה' בידו יצלח.[20]

יום ד' ג' תשרי ב'רל"ח.[21]

הצ[עיר] יחיא ן' מוסי' יצחק הלוי.

גם אנחנו חותמי מטה, בי דינא עדן יע"א [יעזרם אל, או יכוננה עליון אמן], אחר שחקרנו, ראינו ידו בכל. אמנם עתה הננו מאשרים בכל עוז, וידנו תכון עִמו, לקיים את כל הכתוב בו, כד"ת [כדבר תורתינו] הקדושה, תחת אבותיך יהיו בניך.[22] וחפץ הש'[ם] בידו יצלח, ובלעדו לא ירים איש את ידו. והש'[ם] יעזרו על דבר כבוד שמו, אכי"ר. היום ח"י לחדש חשון שנת ב'רמ"ב,[23] ושלום.

יצחק בן מ"ו יצחק הכהן.[24]

סאלם יעקב מנחם.[25]

תעודה ב[26]
ביסוס מעמדו של רב באחת הקהילות

באחת הקהילות דרומית לצנעא, התערער מעמדו של רב הקהילה הרב יוסף תנעמי, עקב מחלוקת שהיתה על פסק שנתן, והיו שאף תבעו לפוסלו לכהן בתפקידו. להלן מכתב בעניין זה מאת בית דין צנעא.

מאחר שבא לפנינו החה"ש מ"ו [החכם השלם, מורנו ורבינו] יוסף ן' מ"ו אברהם אלתנעמי, ואמר לנו שיש מהמון העם מבזים ומקילים בכבודו ח"ו [חס ושלום], מן דין שחיטה וגירושין וקידושין, שלא ירים ידו בהם, בגלל הגירושין שנעשו של בתו של חסן

20 ישעיה נג, י'.
21 לשטרות = תרפ"ז ליצירה (11.9.1926).
22 תהלים מה, יז.
23 לשטרות = תרצ"א ליצירה (9.11.1930).
24 אב בית דין בקהילת עדן – ראו ר' אהרוני, יהודי עדן, תל אביב תשנ"א, עמ' 61–63.
25 חבר בית הדין בקהילת עדן – שם, עמ' 415.
26 ברשות י"ל נחום, מפעל חשיפת גנזי תימן, חולון.

אברהם ונמצאת ספק מגורשת. וכבר נשאלה זאת לפנינו, ונתברר לנו הדבר שהיא בת מיאון[27] מכמה טעמי, ואינה צריכה גט לעולם, ואין ראוי לפסלו בשביל כך.

וכבר החזרנו תשובה בימים קדמונים אצל מ״ו חיים בן מ״ו מוסא אלקאפח[28] בית דין של ק״ק ירים יע״א. ומאחר שנמצא בקי בהלכה ובמלאכה ובכל מילי דצריכי, ואשתכח שפיר ומהימן בדעתא ובחכמתא ובסכלתנו (טוב ומהימן בדעת ובחכמה ובשכל), העמדנו אותו על חזקתו ונתננו לו רשות להרים ידו בכל מה שנזכר. ואין עליו מחאה משום אדם. וכל המוציא עליו לעז חש״ן [חרם, שמתא, נידוי] ילבש, ונח״ש[29] כרוך על עקיבו, ומחינא ליה בסילוא דלא מבע דמא [תרגום: ונכה אותו בקוץ שאינו מוציא דם],[30] ושומע לדברי חכמים ישכן בטח ומ״ר [ושאנן מפחד רעה].[31] ושעד״י [ושלום על דייני ישראל].

יום א׳ י״ז לחדש כסלו ב׳רכ״ט,[32] סדר וישב יעקב.[33] וקיי[ם].

הצ׳ יחיא בן מוסי׳ יצחאק.

הצ׳ יחיא ן׳ סלימאן אלקאפח.

הצ׳ אברהם בן מ״ו הארון כ״צ [כהן צדק].[34]

גם אנכי אבוא על החתום. שמאחר וכבר נבדק יפה לפני הרבנים החותמים פה, על ענייני קדושין וגירושין, עליהו דרבנן סמיכנא (עליו הרבנים סומכים). ומי שיוציא לעז על הקידושין והגירושין שיעשה, יחוש לעצמו, כל שזכרו הרבנים ב״ד צנעא יע״א. יום ד׳ בחדש טבת ב׳רכ״ט.[35]

כו [צ״ל כה] דברי הצעיר עבד לעבדי ה׳, סלי׳[מאן] ן׳ אב׳[רהם] מלאחי,[36] בסדר להורות לפניו גשנה.[37]

27 כלומר יתומה קטנה שהשיאוה אמה או אחיה, ומסרבת לחיות עם בעלה – ראו מסכת יבמות, פרק יג משנה ה.

28 ממנהיגי הקהילות הבולטים – ראו עליו: יבנאלי, עמ׳ 99; י׳ קאפח, ״הרב חיים בן כהרה״ג חיים קאפח זצ״ל״, כתבים, ב, ירושלים תשמ״ט, עמ׳ 1077–1080.

29 משחק מילים עם ״נידוי, חרם, שמתא״.

30 כתובות צא ע״א; בבא בתרא קנא ע״ב.

31 השווה משלי א, לג.

32 לשטרות – תרע״ח ליצירה (2.12.1917).

33 בראשית לז, א, שהוא הפסוק הראשון של פרשת השבוע, פרשת ״וישב״, שבה ניתן פסק הדין.

34 הרב אברהם היה בנו של חבר בית הדין בצנעא הרב אהרן הכהן. ושמא לא היה באפשרות הרב אהרן לחתום, ובנו חתם במקומו.

35 לשטרות = תרע״ח ליצירה (19.12.1917).

36 הדיין בקהילת דַמאר.

37 בראשית מו, כח, שהוא הפסוק מפרשת השבוע, פרשת ״ויגש״.

תעודה ג[38]
פסק לקהילת עראם בעניין מתפללים ושוחט

הפסק הוא מבית דין צנעא, מופנה לקהילת עראם ומדבר בעניין התפילה בשתי בתי כנסת, ובבירור חובתו של השוחט לשחוט לבני קהילתו.

המקור

זה נוסח הפסק שנפסק ליוד עראם מב״ד צנעא יע״א אות באות.

ואלדעאוי אנהם ארתצו יצלו דול פי ב׳ כנאיס ואן בעץ אהל אלכנאיס בימנע בעץ אלנאס לא ידכל יצלי. ובעץ אלקהל יריד יצלי אין מא אשתא.

נפסק הדין באן כל ואחד מן אלקהל ברשות עצמו יצלי פי אי כניס יריד לא ללחד יעתרץ אלאכר פי דאלך. ולא לאחד אן יקרע שום אדם מן אלצבור מן אלצלוה או ידלל עליה. דק מן נתחייב אן יבדל מן הציבור בעד פסק בי״ד צנעא. ואמא מן עד או יקרע אחד אלצלוה פי אלכניס אלדי ישתי יצלי פיהא פהו חוטא ומעכב את הרבים מלעשות מצוה ויהיה ארור ומוחרם ומנודה ומקולל בכל הקללות שבכ״ד ספרים ובקללה שקילל יהושע את יריחו ובשמתא דשמתיה ברק למרוז – ושאן אלשחיטה פלי עלי אלשוחטים אגבאר ידבחו אלא הם כאכתיארהם ידבחו למן אראדו דון אדא שי חיה או חולה ואלשוחטים מלזומין ידבחו פי אי וקאת חצל. יום ג׳ י״ד אלול ברל״ו.

הצעיר יחיא בן מוסי׳ יצחק.

עמרם בן מ״ו יחיא קרח.

תרגום

כותרת: זה נוסח הפסק שנפסק ליוד (ליהוד, ליהודי) עראם מב״ד צנעא יע״א אות באות.

והטענות שהם הסכימו שיתפללו בתור בשתי בתי כנסיות. ושחלק מאנשי בתי הכנסיות מונע חלק מהאנשים שלא יכנס להתפלל וחלק מהקהל רוצה להתפלל איפה שירצה.

נפסק הדין, שכל אחד מן הקהל ברשות עצמו, יתפלל באיזה בית כנסת שירצה. ואין רשות לאחד להתערב בענייני השני בזה. ולא לאחד שימנע שום אדם מן הציבור מן התפילה, או ילחץ עליו. חוץ ממי שיתחייב שייבדל מן הציבור אחרי פסק בית דין צנעא. אבל מי שרוצה למנוע אחד מהתפילה בבית הכנסת שהוא ירצה להתפלל בו, הריהו חוטא ומעכב את הרבים מלעשות מצווה, ויהיה ארור ומוחרם ומנודה ומקולל, בכל הקללות שבכ״ד ספרים, ובקללה שקילל יהושע את יריחו ובשמתא דשמתיה ברק למרוז – ועניין השחיטה אין על השוחטים הכרח שישחטו אלא הם ברצונם ישחטו למי שירצו.

38 מכון בן צבי, תיק 351, מס׳ 38.

חוץ אם יש יולדת או חולה הרי השוחטים מחויבים לשחוט בכל עת שיהיה. יום ג׳ י״ד אלול ברל״ו.[39]

הצעיר יחיא בן מוסי׳ יצחק.

עמרם בן מ״ו יחיא קרח.

תעודה ד[40]
תשובה לעיר מנאכה בעניין מחיר בשר

בקהילת מנאכה היו הקצבים קונים מן הגויים בהמות חולות ומוכרים את בשרן כאילו הן בריאות. הרב יחי״ה התריע על כך. הוא פסק שמבחינת הדין אין איסור באכילת הבשר, ונתן הוראה שלא להערים בנושא, גם משום שיש אנשים המקפידים שלא לאכול בשר כזה.

שאלה מעיר מנאכה יע״א.

יורונו רבותינו הב״ד דק״ק [הבית דין, דקהילת קודש] צנעא יע״א, במה שעושים השוחטים והקצבים שבעירנו. בכל עת ובכל זמן, כששומעים שיש בהמה חולה ומסוכנת נוטה למות באיזה עיר, הולכים ולוקחים אותה מהגוים בזול. כגון בהמה שהיא שוה כ״ה ריאל, לוקחים אותה בד׳ או ה׳ ריאל לבד. ושוחטים אותה במקומה מרוב כובד חליה. ומכניסים אותה לעירנו ומוכרים אותה בשוק בדמי בשר הבריאה. עתה יורונו רבותינו אם חכמינו ע״ה [עליהם השלום] התירו בהמה שממהרין לשחטה, דוקא אם היא של ישראל, מפני שהתורה חסה על ממונם של ישראל. ואם נאמר אפי׳[לו] של גוים כמו שביארנו למעלה, וכי יעלה על הדעת שהגוי ימכור בהמתו בזול. אלא ודאי, מפני שנפשו קצה הוא ובני עירו מהבהמה הזאת. בבקשה ובמטו ממעכ״ת [ממעלת כבוד תורתכם], רשותינו,[41] שתמהרו בתשובתם הרמה כדי להרוות צמאוננו. ואין להאריך, וה׳ שנותיכם יאריך, אכי״ר [אמן כן יהי רצון].

ובכן ואתם שלום.

יום ה׳ ר״ח ניסן ב׳רל״ג לשטרי.[42]

תשובה:

יקבלו הנכבדים תשובתם. הנה מה שנזכר בשאלה דוקא אם היא של ישראל וכו׳, זה פשוט כי אין הישראל שוחטה, אלא אחר שלקחה והרי היא שלו. ומ״מ [ומכל מקום] מצד

39 לשטרות = תרפ״ה ליצירה (3.9.1925). י״ד אלול בשנה הנזכרת היה יום חמישי ובשנה שלאחריה היה יום שלישי כפי שצוין בתעודה. ושמא טעות סופר יש בציון השנה.

40 ברשות מר יאיר עוזירי, חשמונאים.

41 בקשתינו.

42 תרפ״ב ליצירה (30.3.1922).

הדין, אין איסור באכילת בשר המסוכנת כשלא נמצא בה שום ריעותא (פגם) המטרפת אותה.[43] ומי שנזהר מאכילת בשרה הוא מפני שנפשו קצה וכמ״ש [וכמו שנכתב] לא הוה אכיל מבשר כוס כוס.[44]

אך זו רעה חולה, מה שמוכרים אותה בדמי בשר הבריאה, ואיסור חמור וגזל גמור הוא זה. על כן יש להוכיחם על פניהם, ובכל יכלתם יעמדו עליהם שלא לסכן את בני ישראל, ושיהיו שוחטים רק בריאות. ואם לפעמים יארע להם מסוכנת, לא ימכר בשרה אלא ברביע דמים. וצריך בכל עת לחפש אחריהם על זה. והמב״ה יסייע אתכם על מ״ר [מעשה רצונו].

ניסן ב׳רל״ג.[45]

הצ׳ יחיא ן׳ מוסי׳ יצחאק יצ״ו.

תעודה ה[46]
נזיפה בחברי קהילה שהיכו שוחט

מלמד תינוקות הוכה על ידי יחידים מקהילתו מפני שסירב לשחוט להם. הרב יחי״ה התריע על ההתנהגות כלפי המלמד.

לקדושת ומעלת שרי התורה שהם הב״ד דק״ק [הבית דין דקהילת קודש] צנעא ה׳ ע״י [עליהם יחיו] נודיע למכ״ת [למעלת כבוד תורתכם] על אודות אנשים שהיו בעיר א׳[חת] ואין בהם שוחט זה כמה שנים. והיו הולכים לשחוט בעיר אחרת קרובה כמו ב׳ תחומין, ויש בה שוחטים רבים והיו שוחטים להם כל הימים ובא לאתה מדינה ישראלי א׳[חד] מעיר אחרת והיה מלמד תנוקות באותה מדינה ונתישב שם ונטל קבלה.[47] והיו באים מאותה העיר שאין בה שוחטי׳[ם] לשחוט אצלו והיה שוחט להם חינם משך ג׳ שנים כונתו למצוה.[48] אח״ך [אחר כך] אירע בשבוע א׳[חד] שבא אליהם שוחט א׳[חד] ואין לו סכין ושלחו מהם א׳[חד] שילך למדינה להביא להם שוחט או לשאול סכין. ולא רצו לילך. אח״ך הלך השליח אצל המלמד ליתן לו סכין של שחיטה או לילך לשחוט. ואמר המלמד שיוליכו א׳[חד] מהשוחטי׳[ם] שהם תדירים. והפציר בו שיתן לו סכין של שחיטה ולא רצה כנודע לכם וגו׳. וראה השליח סכין במקו׳[ם] שהיה המלמד שם. ואמר שיקח

43 שולחן ערוך, יורה דעה, סימן יז, א.

44 כּוֹס הוא ציווי של השורש נכס שמשמעו שחוט מיד. בשר ״כוס כוס״ הוא בשר של בהמה שנשחטה במהירות מחשש שתמות – ראה חולין לז ע״ב.

45 לשטרות = תרפ״ב ליצירה (אפריל 1922).

46 מכון בן צבי, תיק 352, מס׳ 21.

47 קבלה היא הרשאה לשחיטה.

48 יהודי תימן לא לקחו שכר בעבור שחיטת עופות, ומשחיטת בהמה דקה או גסה קיבל השוחט מנת בשר – ראו י׳ קאפח, הליכות תימן, ירושלים תשכ״ב, עמ׳ 89.

אותה. ואמר המלמד אם רצונך בה קח אותה. אבל הסכין האחרת שהיא גדולה ממנה איני משאילה לאחר. ולקח השליח הסכין ולא רצו האחרי׳[ם] לתת לו כלום. כמעט,[49] והנה איש אחר בא מהעיר והראה הסכין לאיש אח׳[ד] מהשוחטי׳[ם] שהוא קדום מהשוחטי׳[ם] וגדול בשנים ומכבדי׳[ם] לו ברוב הדברים. וראה את הסכין ואמר, למה יתן לכם את הסכין שאינה מספקת לבהמה גסה. תדעו שהו (שהוא) מתגאה ורוחו גסה. עד שהיתה הקנאה בליבם למלמד כמוסה. וגמרו שאינם מחזירין אותה אלא בריב ומצה. וכן היה. הניחו את הסכין אצלם ובקרבם ישימו ארבם. וביזו וקיללו וחירפו וקטרגו לאותו מלמד בכל כוחם. ולא החזירו אותה עד משך חודש וחצי, אחר שהיטיבו בעיניהם דבריהם. ולא א׳[חד] מהשוחטי׳[ם] הוכיח להם. ואח״ך חזרו לשחוט אצלו בהרמת יד,[50] ולא רצה לשחוט להם על דבריהם ועל ביזוייהם. כי כוונתם לעבד נמכר להם שישחוט להם בחזקה. ואמר להם שיחזרו לדין תורה עמו. ואם יטעה, ב״ד צנעא יוכיחו אותו. ואמרו, דוקא אצל המר ורב של מדינה אשר אמר להם הסכין היא קטנה, ולמה לא ישאיל אתכם הגדולה ממנה. עד שגמרו שילכו הם וגדא רמא (גבר אלים) אצל המלמד שישחוט להם בהרמת יד ואל יעשו בו מה שליבם חפץ, או יחתכו ראש העוף בידם בחמס וישלם המלמד קרן וחומש. וכן עשו וילכו הם ונוכרי א׳[חד] למקום המלמד שישחוט בחזקה ולא רצה. ואמרו לגוי שיכה ויעש כאשר ירצו באותו מלמד. והכה הגוי לאותו מלמד בפניהם ושפך דמו עד שכמעט פרחה נשמתו, זהו גמולו ששלמו לו. עכשיו[?] הדבר מונח. הם אומרי׳[ם] יתן ד״ת [דין תורה] אצל הנזכר למעל׳[ה] והו׳[א] או׳[מר] ד״ת צנעא, כי הוא כמו גר בתוכם.

בגב המכתב:

תשובה

מלמד זה לא נמכר להם לעבד, וגם לא נרצעה אוזנו, והוא חופשי לנפשו. אם ירצה לשחוט להם, ואם לא הרשות בידו. זולתי אם אין אחר, ויש חיה[51] או חולה, שבזה ודאי עושה מצוה הוא, ומוכרח לעשות כדין תורה. ועל דבר בזיונו וחירופו וקללות שנז׳[כרו], אם יתברר הדבר, לא יפה עשו, וחייבים כפה״ד [כפי הדין], כל אחד כפי מה שעשה מן הדברים שאסור לעשות. וכן חייב מי שגרם לו להפסיד, לשלם הפסדו. והמב״ה [והמקום ברוך הוא] יברך את עמו בשלו׳[ם].

תשרי ברל״ה.[52]

הצעיר יחיא ן׳ מוסי׳ יצחק.

49 לאחר זמן מועט.
50 בחוזקה.
51 יולדת.
52 לשטרות = תרפ״ד ליצירה (ספטמבר-אוקטובר 1923).

תעודה ו[53]
איום בחרם על בעל שיתנהג כהוגן עם אשתו

מנהיג קהילה הביא להכרעת הרב הראשי עניין אשה שברחה מבעלה מכיוון שלא התנהג עימה כהוגן בימי נידתה. הרב ביקש לברר עוד עניינים במקרה כדי שיתן את הכרעתו.

השאלה:

בה׳ מחסי.

לקראת אדונינו ועטרת ראשינו, צפירת התפארה, עמוד התורה, מאיר יתר עיני הגולה, הרב התחכמון, פעמון זהב ורמון, חסיד ועניו מכל, יברכהו האל בכל, וירים דגלו על הכל, הלא הוא עמוד הימני, פטיש החז׳[ק], כבוד מ״ו יחיא ן׳ המ׳[נוח] מוסי יצחק יצ״ו וי״ה וכ״מ[54] אכי״ר. נודיע למעכ״ת [למעלת כבוד תורתו] על ענין שאירע שנשא אדם אשה אחת כדת מש׳[ה] ויש׳[ראל], וישבה עמו משך ימים. אח״כ נפלה קטטה ומריבה ביניהם והלכה האשה אל בית אביה. ובא הבעל אחריה להחזיר אותה ולא רצתה לחזור אצל בעלה. ויבַקש הדבר וימצא, על מה נעשה. ואמרה האשה לא יעשה כן בישראל, כי הוא תובע אותה בימי נדתה, ואמרה שכפה אותה כמו שלשה פעמים, בעזות פנים וטומאת רעיונים, ועושה צרכיו בעתים שונים, ומכה ובועל ואין לו בושת פנים. הן עתה תורונו רבותי׳[נו] מה הדין נותן, כי אויבינו פלילים, ואין לנו דין כרת בהגיונים, או לעגוש נכסין ולאסורין. כי חכם אתה מדניאל כסל״ע [כל סתום לא עממוך].[55] המב״ה [המקום ברוך הוא] יהיה בעז׳[רך] ויאבד כל הקמים עליך לרעה, ויאריך ימיך בטוב ושנותיך בנעימים, אכי״ר.

יום א׳ א״ך יום לחודש מנחם ברל״ז.[56]

הצעיר יחיא בן סאלם יוסף ס״ט.

ותשובת האדון אל עבדו תהיה בארגז מצדו.[57]

בגב השאלה – תשובת הרב הראשי

הנראה בזה כי הבעל ישבע אם הוא מכחיש אותה. ואם הוא מודה במעשה הרע הזה הרי הוא מובדל ומופרש מעדת ישראל ולא יצטרף לכל דבר שבקדוש׳[ה]. ותודיעוני מה היה סוף הענין לחרוץ משפטם.

כ״ח תשרי ברל״ח.[58]

הצעיר יחיא ן׳ מוסי׳ יצחק.

53 התעודה ברשות נועם כובאני, פתח תקוה.

54 אולי: וירום הודו וכסא מלכותו.

55 יחזקאל כח, ג.

56 לשטרות = תרפ״ו ליצירה (1.8.1926).

57 ארגז הוא כנראה כינוי למעטפה של המכתב. ואולי הכוונה שישלח לו את התשובה בתוך מעטפה סגורה, ולא כפי המנהג לקפל את הנייר בלבד.

58 לשטרות = תרפ״ז ליצירה (6.10.1926).

קיצורים ביבליוגרפיים

טובי	י׳ טובי, ״סמכותו הארצית של בית הדין בצנעא בעיני השלטונות המוסלמים״, מקדם ומים ב (תשמ״ו), עמ׳ 55–70.
יבנאלי	ש׳ יבנאלי, מסע לתימן, תל אביב תשי״ב.
צדוק	מ׳ צדוק, יהודי תימן, תל אביב תשמ״ד.
קרח	ע׳ קרח, סערת תימן, ירושלים תשי״ד.